

МАТЕРІАЛИ
ДРУКУЮТЬСЯ
УКРАЇНСЬКОЮ,
АНГЛІЙСЬКОЮ
ТА ПОЛЬСЬКОЮ
МОВАМИ

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
ЛЬВІВСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ.
ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ
№ 1 (5), 2025
заснований у 2023 році**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор –
КОВАЛЬ Мирослав, доктор пед. наук, професор;

Заступники головного редактора:
ЛИТВИН Андрій, доктор пед. наук, професор;
СІРКО Роксолана, доктор психол. наук, професор;

Відповідальний секретар –
ВДОВИЧ Світлана, кандидат пед. наук, старший науковий співробітник.

А Освіта (А1 Освітні науки):
РУДЕНКО Лариса, доктор пед. наук, професор; **МАЧИНСЬКА Наталя**, доктор пед. наук, професор; **ЛЯЛЮК Галина**, доктор пед. наук, кандидат психол. наук, доцент; **ЦЮПРИК Андрій**, доктор пед. наук, доцент; **ВДОВИЧ Світлана**, кандидат пед. наук, старший науковий співробітник; **ГАЛЯН Олена**, доктор пед. наук, кандидат психол. наук, професор;

А Освіта (А5 Професійна освіта (за спеціалізаціями)):
КОВАЛЬ Мирослав, доктор пед. наук, професор; **КОЗЯР Михайло**, доктор пед. наук, професор; **ЛИТВИН Андрій**, доктор пед. наук, професор; **РУДЕНКО Лариса**, доктор пед. наук, професор; **МАЧИНСЬКА Наталя**, доктор пед. наук, професор; **СЛІПЧИШИН Лідія**, доктор пед. наук, професор; **ЦЮПРИК Андрій**, доктор пед. наук, доцент; **ВДОВИЧ Світлана**, кандидат пед. наук, старший науковий співробітник; **ЗЕЛЬМАН Леся**, кандидат пед. наук, доцент; **КОВАЛЬ Ігор**, кандидат пед. наук; **КОНІВІЦЬКА Тетяна** – кандидат пед. наук, доцент; **ШАРЛОВИЧ Зоя**, кандидат пед. наук (Республіка Польща).

А Освіта (А7 Фізична культура і спорт):
СТЕПАНЧЕНКО Наталія, доктор пед. наук, професор; **МАТВІЙЧУК Тетяна**, кандидат пед. наук, доцент; **СОЛОВЙОВ Валерій**, кандидат пед. наук, доцент.

С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини (С4 Психологія):
СІРКО Роксолана, доктор психол. наук, професор; **КАРПЕНКО Євген**, доктор психол. наук, доцент; **КІСІЛЬ Зоряна**, доктор юрид. наук, професор; **ЛЯЛЮК Галина**, доктор пед. наук, кандидат психол. наук, професор; **ВАВРИНІВ Олена**, кандидат психол. наук, доцент; **ВІНТЮК Юрій**, кандидат психол. наук, доцент; **ГАЛЯН Олена**, доктор пед. наук, кандидат психол. наук, професор; **ПАРТИКО Неоніла**, кандидат психол. наук, доцент; **СЛОБОДЯНИК Володимир**, кандидат психол. наук, доцент; **СТЕЛЬМАХ Оксана**, кандидат психол. наук, доцент; **ЯРЕМКО Роман**, кандидат психол. наук, доцент.

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

ISSN (print) 3041-1297
ISSN (online) 3041-1300

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ

Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності (ЛДУ БЖД)

ЗАРЕЄСТРОВАНО

Національною радою України з питань
телебачення і радіомовлення, рішення № 414
від 22.02.2024, протокол № 7. Ідентифікатор
медіа R30-02801.

**СУБ'ЄКТ У СФЕРІ
ДРУКОВАНИХ МЕДІА**

Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності (вул. Клепарівська, 35,
м. Львів, 79007, e-mail: ldubzh.lviv@dsns.gov.ua,
тел. (032) 233-00-88)

**Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
(Протокол № 10 від 04.06.2025 р.)**

Фахове видання (категорія «Б»):

Наказ МОН України № 920 від 26 червня 2024 року (додаток 6).
Спеціальності: А1 Освітні науки, А5 Професійна освіта (за спеціалізаціями),
А7 Фізична культура і спорт, С4 Психологія.

Літературний редактор

Чудеснова І. М.

Технічний редактор

Корцигіна Н. С.

Комп'ютерна верстка

Гайдабрус В. Б.

E-mail:

E-mail: ldubgd.pp@gmail.com

Збірник наукових праць «Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія» видається з 2023 року. Запланована періодичність – 2 рази на рік. Тематична спрямованість: проблеми педагогіки, психології, психопедагогіки безпеки, екстремальної та кризової підготовки, виховання, управління в освіті, історії педагогіки та психології.

Здано в набір 05.06.2025. Підписано до друку 09.06.2025.
Формат 60×84/8. Ум. друк. арк. 9,77. Зам. № 0725/603. Наклад 150 прим.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Цифровий друк.
Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІКА

Ю. П. Горблянський, М. О. Кульчицька
МЕНТАЛЬНИЙ ВИКЛИК УКРАЇНСЬКІЙ
МОВІ ТА НАЦІОНАЛЬНІЙ КУЛЬТУРИ:
ОБСЦЕННІСТЬ

7

С. М. Вдович, О. М. Лозинська
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ
МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ВИЩІЙ
ШКОЛІ

21

В. В. Іванова, Л. В. Зданевич, О. О. Сас
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ
МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО
ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
У ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ
З ДОВКІЛЛЯМ

28

Т. О. Атрощенко, О. С. Дудаш
ЗДАТНІСТЬ ДО ВИХОВАННЯ В ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НАВИЧОК
СВІДОМОГО ДОТРИМАННЯ МОРАЛЬНО-
ЕТИЧНИХ НОРМ І ПРАВИЛ ПОВЕДІНКИ
ЯК ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

34

**Н. А. Зобенько, Ю. О. Соловей,
В. Г. Бондар**
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ
ВИХОВАТЕЛІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ
МОНІТОРИНГУ Й ОЦІНКИ ДОСЯГНЕНЬ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

40

А. В. Окаєвич
МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ
СИЛ КРАЇН – ЧЛЕНІВ НАТО

50

М. Г. Шленьова
МОДЕЛЬ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
БІБЛІОТЕЧНОЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ
В ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ

56

П. В. Гамолін
КОМПОНЕНТНО-СТРУКТУРНИЙ
АНАЛІЗ ФЕНОМЕНА «ГОТОВНІСТЬ
МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА
ДО РОБОТИ В ПОЗАШКІЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ»

65

CONTENTS

PEDAGOGY

Yu. P. Horblyanskyi, M. O. Kulchytska
MENTAL CHALLENGE
TO THE UKRAINIAN LANGUAGE
AND NATIONAL CULTURE: OBSCENITY

S. M. Vdovych, O. M. Lozynska
PECULIARITIES OF THE DEVELOPMENT
OF COMMUNICATION SKILLS
OF FUTURE PSYCHOLOGISTS
IN HIGHER EDUCATION

V. V. Ivanova, L. V. Zdanevych, O. O. Sas
THEORETICAL ASPECTS OF SPEECH
DEVELOPMENT OF CHILDREN
OF EARLY AND PRESCHOOL AGE
IN THE PROCESS OF EXPLORING
THE ENVIRONMENT

T. O. Atroshchenko, O. S. Dudash
THE ABILITY TO EDUCATE
PRESCHOOLERS IN THE SKILLS
OF CONSCIOUS OBSERVANCE OF MORAL
AND ETHICAL NORMS AND RULES
OF BEHAVIOR AS A PROFESSIONAL
COMPETENCE OF FUTURE EDUCATORS

**N. A. Zobenko, Yu. O. Solovei,
V. H. Bondar**
PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE
TEACHERS TO MONITOR
AND EVALUATE THE ACHIEVEMENTS
OF PRESCHOOL CHILDREN

A. V. Okaievych
METHODS OF FORMING
PROFESSIONALLY IMPORTANT
QUALITIES OF THE ARMED FORCES
OF NATO MEMBER STATES

M. H. Shlenova
A MODEL FOR THE PROFESSION-
ORIENTED TRAINING SYSTEM OF
FUTURE SPECIALISTS IN LIBRARY,
INFORMATION, AND ARCHIVAL
STUDIES AT TECHNICAL UNIVERSITIES

P. V. Hamolin
COMPONENT-STRUCTURAL ANALYSIS
OF THE PHENOMENON
“READYNESS OF FUTURE TEACHERS
OF FINE ARTS TO WORK
IN OUT-OF-SCHOOL EDUCATIONAL
INSTITUTIONS”

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2025-1-4>

Т. О. Атрощенко, О. С. Дудаш

Мукачівський державний університет, м. Мукачеве, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4595-1662> – Т. О. Атрощенко

<https://orcid.org/0000-0002-1757-0494> – О. С. Дудаш

tatiyana05071976@gmail.com

ЗДАТНІСТЬ ДО ВИХОВАННЯ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НАВИЧОК СВІДОМОГО ДОТРИМАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ НОРМ І ПРАВИЛ ПОВЕДІНКИ ЯК ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

Анотація. У статті обґрунтовано професійну компетентність майбутніх вихователів – здатність до виховання в дітей дошкільного віку навичок свідомого дотримання морально-етичних норм і правил поведінки. Акцентовано увагу на вагомості морального виховання в період дошкільного дитинства, коли інтенсивно відбувається становлення особистості, закладаються основи моральних цінностей, формуються моральні якості, почуття, а морально-етичні норми та правила поведінки стають своєрідним орієнтиром для дитини у світі соціальних стосунків. У цьому контексті особливого значення набуває професійна компетентність майбутніх вихователів, яка трактується авторами як інтегрована характеристика особистості, яка відображає готовність і здатність ефективно виконувати професійні функції у сфері освіти та виховання дітей дошкільного віку, поєднує спеціальні фахові знання, уміння і навички, особистісні якості, цінності та настанови. Представлено найбільш актуальні позиції вітчизняних науковців щодо морального, етичного та морально-етичного виховання та розвитку дітей дошкільного віку. На цій основі морально-етичне виховання дітей дошкільного віку визначено як цілеспрямований педагогічний процес формування моральних якостей, почуттів, навичок, норм і правил поведінки в суспільстві. Переконані, що цей процес потребує спеціальної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, а його результатом є здатність до виховання в дітей дошкільного віку навичок свідомого дотримання морально-етичних норм і правил поведінки – вагома професійна компетентність, що виявляється в умінні цілеспрямовано впливати на моральний розвиток і вольову сферу дітей, формувати в них внутрішні переконання, почуття відповідальності, здатність розрізняти добро і зло, поважати інших та свідомо дотримуватися загальноприйнятих норм поведінки.

Ключові слова: діти дошкільного віку, моральне виховання, етичне виховання, морально-етичне виховання, морально-етичні норми, поведінка, майбутні вихователі закладів дошкільної освіти, професійна підготовка, професійна компетентність.

Т. О. Atroshchenko, O. S. Dudash

Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine

THE ABILITY TO EDUCATE PRESCHOOLERS IN THE SKILLS OF CONSCIOUS OBSERVANCE OF MORAL AND ETHICAL NORMS AND RULES OF BEHAVIOR AS A PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE EDUCATORS

Abstract. The authors have substantiated the professional competence of future educators – the ability to develop in preschoolers the skills of conscious observance of moral and ethical norms and rules of behavior. Attention has been focused on the importance of moral education in the period of preschool childhood, when the formation of personality is intensive, the foundations of moral values are laid, moral qualities and feelings are formed, and moral and ethical norms and rules of behavior become a kind of guide for the child in the world of social relations. In this context, the professional competence of future educators is of particular importance, which has been interpreted by the authors as an integrated characteristic of the individual that

reflects the willingness and ability to effectively perform professional functions in the field of education and upbringing of preschool children, combines special professional knowledge, skills, personal qualities, values and attitudes. The most relevant positions of national scientists on moral, ethical and moral and ethical education and development of preschool children have been presented. On this basis, the moral and ethical education of preschool children has been defined as a purposeful pedagogical process of forming moral qualities, feelings, skills, norms and rules of behavior in society. We are convinced that this process requires special training of future educators of preschool educational institutions, and its result is the ability to educate preschool children in the skills of conscious observance of moral and ethical norms and rules of conduct – a significant professional competence that manifests itself in the ability to purposefully influence the moral development and volitional sphere of children, to form their internal beliefs, sense of responsibility, ability to distinguish between good and evil, respect others and consciously adhere to generally accepted norms of behavior.

Key words: preschoolers, moral education, ethical education, moral and ethical education, moral and ethical norms, behavior, future teachers of preschool educational institutions, professional training, professional competence.

Постановка проблеми. Сучасне глобалізоване суспільство потребує переосмислення моральності як базової цінності людського співіснування. В умовах швидких соціальних змін, культурного розмаїття, розвитку інформаційних технологій і послаблення традиційних моральних орієнтирів постає необхідність у формуванні нових підходів до морального виховання. Особливо це стосується молодого покоління, якому варто не лише засвоїти морально-етичні норми, а й навчитися свідомо дотримуватися їх у повсякденному житті, критично мислити, розрізняти добро і зло, будувати взаємини на засадах поваги, толерантності та справедливості. Акцентуємо увагу на дошкільному віці, адже в цей період відбувається становлення особистості, закладаються основи моральних цінностей, формуються моральні якості, почуття, а морально-етичні норми та правила поведінки стають своєрідним орієнтиром для дитини у світі соціальних стосунків.

У цьому контексті особливого значення набуває професійна компетентність майбутніх вихователів, які повинні не тільки виховувати, а й виступати взірцем моральної поведінки, закладати основи соціального досвіду дитини, впливати на формування її морально-етичних переконань, навичок свідомої поведінки, здатності до рефлексії власних учинків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Морально-етичне виховання дітей дошкільного віку завжди було в центрі уваги класиків педагогіки та сучасних науковців (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кисельова, К. Крутій, Л. Лохвицька, Т. Поніманська, С. Русова, М. Стельмахович, В. Сухомлинський та інші). Дослідники переконані у вагомості виховання в дошкільнят морально-етичних цінностей, якостей, норм і навичок поведінки. Визначальну роль у цьому процесі надано як вихователям закладів дошкільної освіти, так і батькам вихованців. Професійна підготовка майбутніх

вихователів закладів дошкільної освіти та різні аспекти проблеми формування в них професійної компетентності ґрунтовно досліджені І. Дичківською, Л. Зданевич, В. Івановою, О. Попович, Н. Трофаїлою, А. Чаговець та іншими.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Результати проведеного аналізу вітчизняних наукових студій показали відсутність комплексних досліджень такої професійної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти, як здатність до виховання в дітей дошкільного віку навичок свідомого дотримання морально-етичних норм і правил поведінки.

Мета статті – теоретично обґрунтувати професійну компетентність майбутніх вихователів – здатність до виховання в дітей дошкільного віку навичок свідомого дотримання морально-етичних норм і правил поведінки, довести її вагомість проведенням аналізу феномену морально-етичного виховання дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна компетентність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти – це інтегрована характеристика особистості, яка відображає готовність і здатність ефективно виконувати професійні функції у сфері освіти та виховання дітей дошкільного віку, поєднує спеціальні фахові знання, уміння і навички, особистісні якості, цінності та настанови.

У дослідженні здатності вихователів закладів дошкільної освіти до виховання в дітей дошкільного віку навичок свідомого дотримання морально-етичних норм і правил поведінки як професійної компетентності, результату підготовки майбутніх вихователів орієнтуємося на вимоги стандарту вищої освіти України за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» і, звичайно, Державного стандарту дошкільної освіти.

Так, у зазначеному стандарті вищої освіти однією зі спеціальних (фахових) компетентностей виокремлено «здатність до виховання в дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки», що потребує від майбутніх фахівців дошкільної освіти такого: розуміння природи та психолого-педагогічних закономірностей виховання в дітей раннього і дошкільного віку суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки; володіння відповідними поняттями для їх позначення; володіння методиками навчання, педагогічного супроводу й підтримки в дітей раннього і дошкільного віку суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки; здатності виявляти й оцінювати їхню ефективність; здатності пояснювати учасникам освітнього процесу послідовність вибраних дій щодо виховання в дітей раннього і дошкільного віку суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки, переконувати в їхній доцільності й ефективності; уміння створювати ситуації і практикувати взаємодію та співпрацю дітей раннього і дошкільного віку на засадах суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки [9, с. 15].

Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти» основною метою професійної діяльності визначає організацію навчання, виховання та розвитку вихованців під час здобуття ними дошкільної освіти шляхом формування ключових компетентностей відповідно до Державного стандарту [8]. Одна з виокремлених у документі трудових функцій – партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу – передбачає сформованість у майбутніх вихователів морально-етичної компетентності (здатності враховувати культурні, релігійні, соціальні та мовні особливості родини під час освітнього процесу та здійснювати його незалежно від власних поглядів, стереотипів і упереджень) [8].

В основі Державного стандарту дошкільної освіти – традиційні для дошкільної освіти ідеї гуманістичної педагогіки, спрямовані на гуманне ставлення до дитини, теорії природовідповідності, за якою в дитини треба розвивати задатки та здібності, зберігати водночас її природу, ідеї про патріотичне і громадянське виховання, ідеї про використання казки та гри в гармонійному розвитку особистості й актуальну для сучасного етапу розвитку дошкільної освіти в Україні ідею солідарної відповідальності держави, громади, родини, фахівців педагогічної освіти й інших професій, причетних до піклування, догляду та розвитку дітей раннього і дошкільного віку [7]. Зокрема,

соціально-громадянська компетентність, представлена освітнім напрямом «Дитина в соціумі», потребує від дошкільника здатності до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовності до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя. Результатом сформованості соціально-громадянської компетентності є «ціннісне ставлення дитини до себе, своїх прав і прав інших, наявність уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії із членами сім'ї, іншими людьми, умінь дотримуватись цих правил у соціально-громадянському просторі, а також ціннісне ставлення та повага до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур» [7]. Особистісна компетентність (освітній напрям «Особистість дитини») виявляється в особистісних якостях дитини – від елементарних уявлень і позитивного ставлення дитини до свого внутрішнього світу (думок, почуттів, мрій, бажань, мотивів, планів, ідеалів, цілей, прагнень) до становлення основ її світогляду і розвиненості її свідомості (пізнавальної активності, емоційної сприйнятливості, позитивної налаштованості дій, думок, оптимістичних переживань, реалістичних намірів). Її характеризує сформованість самосвідомості: ідентифікації себе зі своїм «Я», позитивної самооцінки, домагання визнання іншими її чеснот, уміння співвідносити «хочу» (мотиви, наміри), «можу» (знання, уміння, навички), «буду» (регуляція поведінки та діяльності) тощо [7].

Під час проведення аналізу процесу виховання в дітей дошкільного віку навичок свідомого дотримання морально-етичних норм і правил поведінки розглянемо насамперед основні положення морального й етичного виховання та першочергові завдання для цього вікового періоду.

Мораль (лат. *moralis* – моральний, від *mos* (*moris*) – звичай, воля, закон, властивість) трактується Т. Поніманською як «система поглядів, уявлень, норм, оцінок, які регулюють поведінку людей; форма суспільної свідомості» [6, с. 210]. Авторка наголошує на таких позиціях: мораль як складний феномен, який реалізується в реальному бутті людини, її повсякденній взаємодії із соціумом, із природою, аналітичному баченні себе, своїх помислів і дій, поєднує в собі моральну свідомість, моральну практику, моральні відносини; однаково важливими є усвідомлення норм і принципів загальнолюдської моралі та моралі середовища, у якому живе людина, і дотримання їх у повсякденній практиці, послуговування ними в оцінюванні реалій суспільного буття, людських

учинків, зокрема і своїх; такі якості не передаються генетично, вони формуються у процесі соціалізації людини під впливом багатьох соціальних інститутів, передусім у процесі виховання та самовиховання [6, с. 210].

Варто взяти до уваги, що «становлення уявлень особистості про світ, стосунки людей, про себе починається в дошкільному дитинстві одночасно з розвитком почуттів і моральних якостей (гуманізму, колективізму, любові до батьків та інших). Перші уроки моралі дитина засвоює в сім'ї, опановуючи з допомогою батьків норми порядності, доброти, працьовитості тощо. У процесі морального розвитку протягом дошкільного дитинства під впливом дорослих формується спрямованість особистості – система мотивів поведінки» [6].

Моральний розвиток – «рівень засвоєння уявлень про моральні норми, сформованості моральних почуттів і моральної поведінки» [6, с. 211]. З моральним розвитком тісно пов'язане моральне виховання, оскільки взаємодія між педагогічними впливами й розвитком особистості відбувається через сприймання, усвідомлення, оцінювання та перевірку досвідом моральних вимог.

Моральне виховання, за Т. Поніманською, – це «цілеспрямована взаємодія дорослого і дитини з метою формування моральних почуттів і якостей, засвоєння моральних норм і правил, розвитку моральних мотивів і навичок поведінки» [6, с. 211].

Л. Лохвицька визначає моральне виховання як «складний і багатоаспектний процес, що потребує глибокого наукового переосмислення щодо закономірностей і механізмів його практичної реалізації; один із найважливіших аспектів у здійсненні загального розвитку дитини» [4, с. 15]. Авторка стверджує, що моральне виховання дошкільників традиційно відбувається у процесі ознайомлення з моральними нормами та правилами і привчання до їх дотримання [4, с. 15]. Слушними для нас є рекомендації з урахування в моральному вихованні дітей дошкільного віку особливостей розвитку особистості дошкільника, як-от: «розвиток потребово-мотиваційної сфери особистості (поступове розуміння дитиною навколишнього світу й усвідомлення свого місця в ньому → нові мотиви поведінки); розвиток емоційно-вольової сфери особистості (стійка поведінка, дієві мотиви, незалежність від зміни обставин)» [4, с. 17].

Погоджуємося з О. Михальчук у тому, що моральне виховання «передбачає становлення в дитини системи панівних мотивів, що відповідають моральним нормам і визначають її стосунки з навколишніми людьми. Важливим аспектом розвитку мотивів поведінки в дошкільному віці є підвищення рівня їх усвідомленості: дитина починає

розуміти, чим зумовлені її вчинки, як пов'язані вони з наслідками поведінки. Це стає можливим завдяки розвитку в дитини дошкільного віку самосвідомості – розуміння того, ким вона є, якими якостями наділена, як ставляться до неї інші, чим зумовлене це ставлення» [5, с. 62].

С. Лозинська та Л. Капусняк рекомендують у процесі морального виховання:

- урахувати характерні для віку дітей потреби й інтереси, оскільки схильність дошкільників до засвоєння моральних норм може лишитись нереалізованою, якщо дорослий не допоможе проникнути у зміст моральних вимог і не вкаже на конкретні способи їх дотримання;

- виховувати в дошкільника впевненість у правильності моральної поведінки, адже поважати інших може лише людина з розвинутим почуттям власної гідності, а не принижена, підлегла. Виховання гідності людини – не лише завдання, а й неодмінна умова морального виховання;

- оскільки центр морального виховання – дитина, то реалізувати всі закономірності морального виховання лише із застосуванням їх на основі вивчення рівня моральної вихованості кожної дитини. Для цього потрібно виявити переважну спрямованість мотивів її вчинків, у яких виявляється ставлення до дорослих, до навколишнього, до самої себе [3, с. 206].

Етичне виховання – цілеспрямоване формування в дітей етичних норм, формул спілкування і правил поведінки, прийнятих у суспільстві стосовно зовнішнього прояву їх у взаєминах із людьми [1, с. 102]. Морально-етичне виховання О. Кисельова трактує як «процес формування моральної свідомості особистості шляхом засвоєння нею загальноприйнятих морально-етичних категорій, цінностей, переконань, норм і принципів; формування моральних якостей, навичок і звичок культурної поведінки» [1, с. 178].

Вагомими для нас є представлені науковцем складники морально-етичного виховання:

- морально-етичні категорії: гідність, любов, дружба, правда, милосердя, доброта, честь, товарицькість, співчуття;

- моральні цінності: добро, зло, сенс життя, щастя;

- моральні якості: скромність, правдивість, чесність, доброзичливість, турботливість, увічливість, щедрість, гостинність, чуйність;

- моральні почуття: совість, справедливість, відповідальність, обов'язок, солідарність, згуртованість;

- моральні звички: організованість, дисциплінованість, працелюбність, тактовність, коректність, чемність;

– моральні норми: гуманізм; демократизм; власна гідність; повага до гідності інших; готовність захищати слабких, турбуватися про молодших; взаємодопомога; шляхетне ставлення до дівчини, жінки, матері; увага до інших [1, с. 103].

Як зауважують В. Корнят і О. Жеребецька, «норми моралі, як і моральні почуття, є універсальними регуляторами поведінки. Одні з них регулюють ставлення людини до себе, другі – до інших людей різних поколінь, статі, віку, а треті – до оточення (природи, культури, праці). Моральні норми – це найбільш прості форми моральних вимог, які висувуються перед кожною людиною. У них закріплено морально-оцінний досвід людей, інтереси суспільства й кожної людини. Вони зорієнтовані на підтримання суспільного життя та діяльності людей, суспільства загалом. Моральні норми дозволяють, з одного боку, зробити правильний вибір дій і вчинків у типових ситуаціях, а з іншого – здійснити оцінювання і контроль за цими діями, а також за допомогою суспільної думки регулювати поведінку людей» [2, с. 177]. Зокрема, уявлення про моральну норму дошкільників автори визначають як «максимально конкретизований (наївно логічний) і емоційно збагачений образ моральної дії (впливу), що імперативно детермінує поведінку й опосередковує регулювальний вплив дорослого на моральну поведінку» [2, с. 178].

Л. Лохвицька переконана, що в дошкільному віці дитина через діяльність і спілкування засвоює моральні норми та правила поведінки, поступово починає розуміти й усвідомлювати їхнє значення [4, с. 16]. У парціальній програмі з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі» авторка представляє специфіку опанування дошкільниками правил моральної поведінки:

– молодший дошкільний вік. Привчання до дотримання правил культурно-гігієнічних навичок, розпорядку дня, поводження з оточенням, із предметами. Ступінь усвідомлення правил поведінки – звичка дотримуватися правил поведінки (установленого порядку);

– середній дошкільний вік. Засвоєння правил взаємин з іншими дітьми (як результат – накопичення морального досвіду). Ступінь усвідомлення правил поведінки – звичка дотримуватися правил поведінки (установленого порядку);

– старший дошкільний вік. Засвоєння правил взаємин з іншими дітьми (як результат – накопичення морального досвіду). Ступінь усвідомлення правил поведінки – свідоме дотримання правил, що ґрунтується на розумінні їхнього значення [4, с. 17].

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, морально-етичне виховання дітей дошкільного віку – це цілеспрямований педагогічний процес формування моральних якостей, почуттів, навичок, норм і правил поведінки в суспільстві. Цей процес потребує спеціальної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, а його результатом є здатність до виховання в дітей дошкільного віку навичок свідомого дотримання морально-етичних норм і правил поведінки – вагома професійна компетентність, що виявляється в умінні цілеспрямовано впливати на моральний розвиток і вольову сферу дітей, формувати в них внутрішні переконання, почуття відповідальності, здатність розрізняти добро і зло, поважати інших і свідомо дотримуватися загальноприйнятих норм поведінки. Перспективу подальших досліджень убагачаємо в укладенні рекомендацій щодо виховання в дошкільників навичок свідомого дотримання морально-етичних норм і правил поведінки в умовах родини.

Список літератури:

1. Кисельова О. Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського фольклору : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Одеса, 2009. 278 с.
2. Корнят В., Жеребецька О. Формування моральних норм та уявлень про них дітей дошкільного віку як педагогічна та психологічна проблема. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 11. Т. 3. С. 175–179.
3. Лозинська С., Капусняк Л. Моральне виховання дошкільників засобом етичної бесіди за Василем Сухомлинським. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2017. С. 204–213.
4. Лохвицька Л. Скарбниця моралі. Парціальна програма з морального виховання дітей дошкільного віку. 3 вид., оновл., зі змін. і доп. Тернопіль : Мандрівець, 2024. 96 с.
5. Михальчук О. Теоретичні аспекти морального виховання особистості дитини дошкільного віку. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія «Педагогічні науки». 2018. № 10–11. С. 59–65.
6. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.
7. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти). Нова редакція : наказ МОН України № 33 від 12.01.2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/npa/prozatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya>.
8. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної

освіти» : наказ Мінекономіки України № 755–21 від 19.10.2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>.

9. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність 012 Дошкільна освіта. Затверджено і введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 21.11.2019 р. № 1456. Київ, 2019. 20 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/012-Doshk.osvita-bakalavr.28.07.pdf>.

10. Соціально-моральний розвиток і виховання дітей дошкільного віку : колективна монографія / укл. : О. Кононко та ін. ; за заг. ред. О. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 287 с.

References:

1. Kyseleva, O. (2009). *Moralno-etychne vykhovannia ditei starshoho doshkilnoho viku zasobamy ukrainskoho folkloru* [Moral and ethical education of children of senior preschool age by means of Ukrainian folklore]. Extended abstract of Candidate's thesis. South Ukrainian State Pedagogical University named after K.D. Ushinsky. Odesa, 278 p. [in Ukrainian].

2. Korniat, V., Zhrebetskaya, O. (2019). *Formuvannia moralnykh norm ta uiavlennia pro nykh ditei doshkilnoho viku yak pedahohichna ta psykholohichna problema* [Formation of moral norms and ideas about them in preschool children as a pedagogical and psychological problem]. *Innovatsiina pedahohika*, 3, pp. 175–179 [in Ukrainian].

3. Lozynska, S., Kapusnyak, L. (2017). *Moralne vykhovannia doshkilnykiv zasobom etychnoi besidy za Vasylem Sukhomlynskym* [Moral education of preschoolers by means of ethical conversation according to Vasyl Sukhomlynsky]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka*, pp. 204–213 [in Ukrainian].

4. Lokhvytska, L. (2024). *Skarbnytsia morali. Partisialna prohrama z moralnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku* [The Treasury of Morality. Partial Program for the Moral Education of Preschool Children].

Ternopil: Mandrivets, 96 p. [in Ukrainian].

5. Mykhalchuk, O. (2018). *Teoretychni aspekty moralnoho vykhovannia ocbystocti dytyny doshkilnoho viku* [Theoretical aspects of moral education of the personality of a preschool child]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho*, 10–11, pp. 59–65 [in Ukrainian].

6. Ponimanska, T. (2006). *Doshkilna pedahohika: navchalnyi posibnyk* [Preschool Pedagogy: A Textbook]. Kyiv: Akademvydav, 456 p. [in Ukrainian].

7. *Pro zatverdzhennia Bazovoho komponenta doshkilnoi osvity (Derzhavnogo standartu doshkilnoi osvity)*. Nova redaktsiia [On approval of the Basic Component of Preschool Education (State Standard of Preschool Education) new edition]. Nakaz MON Ukrainy № 33 vid 12.01.2021 r. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> [in Ukrainian].

8. *Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu "Vykhovatel zakladu doshkilnoi osvity"* [On approval of the professional standard "Preschool Education Teacher"]. Nakaz Minekonomiky Ukrainy № 755–21 vid 19.10.2021. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti> [in Ukrainian].

9. *Standart vyshchoi osvity Ukrainy: pershyi (bakalavrskyi) riven, haluz znan 01 Osvita/Pedahohika, spetsialnist 012 Doshkilna osvita* [Standard of Higher Education of Ukraine: first (bachelor's) level, field of knowledge 01 Education/Pedagogy, specialty 012 Preschool Education]. Kyiv, 2019. 20 p. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/012-Doshk.osvita-bakalavr.28.07.pdf> [in Ukrainian].

10. Kononko, O., Pykhtina, N., Matvienko, S., Anishchuk, A., Bobro, L., Lisovets, O. (2020). *Sotsialno-moralnyi rozvytok i vykhovannia ditei doshkilnoho viku* [Social and moral development and upbringing of preschool children]. *Kolektyna monohrafiia*. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia, 287 p. [in Ukrainian].

© Т. О. Атрощенко, О. С. Дудаш, 2025

Оглядова стаття

Надійшла до редакції 08.05.2025

Прийнято до публікації 04.06.2025

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>